

A 20. éves Gyermekek Jogairól szóló Egyezmény

Az Egyezmény előzményei

A gyermekkortörténet kutatói, amióta Philippe Ariès 1960-ban kiadott híres könyvével (*L'enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime*) megalapozta ezt a diszciplínát, hihetetlen mennyiségű adatot tártak föl arról, hogy milyen volt gyermeknek lenni a világ különböző tájain, különböző évszázadokban, különösen pedig arról, hogy milyen nehéz volt a gyermekek élete.

A pedagógus Ellen Key 1902-ben írt munkájában a gyermekek évszázadának jövendölte a XX. századot. Noha reményei nem váltak valóra, a gyermekjogok alakulása szempontjából a múlt század mégis korszakos jelentőségű volt.

A gyermekjogi mozgalom sokat köszönhet a brit *Eglantyne Jebbnek*, a *Mentsétek meg a Gyermeket (Save the Children Fund)* elnevezésű szervezet megalapítójának. Ő az I. világháborút követően, látva a Balkán országaiban és Oroszországban a menekült gyerekek katasztrofális helyzetét, és felismerve, hogy a gyermekek érdekében nemzetközi összefogásra van szükség, külön szabálygyűjteményt dolgozott ki, a *Gyermekek Chartáját*. A dokumentumot 1924. szeptember 24-én fogadta el a Népszövetség közgyűlése, és *Genfi Nyilatkozat* néven vált ismertté.

Érdekes talán szó szerint is idézni ezt a veretes és fennkölt megfogalmazású nyilatkozatot, mert az 1989-es gyermekjogi egyezmény előképeként, mint cseppben a tenger mutatkozik meg benne annak szerteágazó és sokkal részletesebben kibontott szempontrendszere.

A Genfi Nyilatkozat teljes szövege gr. Apponyi Albert fordításában:

„A gyermekjog alaptételeinek jelen megállapításával, az összes nemzetek férfiai és asszonyai elismerik, hogy az emberiség teljesítő képessége legjavával tartozik a gyermeknek és hitvallást tesznek azokról a köteleességeikről, amelyek a gyermekkel szemben faji, nemzetiségi és hitbeli eltérésektől függetlenül mindnyájukra nézve fennállnak. Ezek:

- I. A gyermeket abba a helyzetbe kell hozni, hogy testileg-lelkileg szabályszerűen fejlődhessen.*
- II. Az éhező gyermeket táplálni kell, a beteg gyermeket gondozni; az elmaradt gyermeket előbbre kell vinni, az eltévelyedettet visszavezetni; az árvát, az elhagyottat felkarolni és neveléséről gondoskodni kell.*
- III. Válságos időkben a gyermek legyen az első, akin segíünk.*
- IV. A gyermeket képesíteni kell arra, hogy majdan kenyerét kereshesse és meg kell védeni minden kizsákmányolás ellen.*
- V. A gyermeket annak tudatára kell nevelni, hogy képességei legjavát embertársai szolgálatának tartozik szentelni.”*

Közvetlenül a II. világháború után a gyermekjogi mozgalom aktivistái szerették volna, ha az Egyesült Nemzetek Szervezete – némi módosítással – megerősíti az 1924-es Genfi Nyilatkozatot. Az ENSZ Közgyűlése azonban 1948-ban elfogadta az *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát*, s ez akkor kizárta egy, a gyermekek szükségleteihez igazított

további dokumentum elfogadását. Az Egyetemes Nyilatkozat mindazonáltal tartalmaz néhány a gyermekek javát – különösen a védelmüket – szolgáló rendelkezést.

Többéves előkészítő munka után, *1959. november 20-án fogadta el az ENSZ Közgyűlése a Gyermekek Jogairól szóló Nyilatkozatot*. Azóta november 20-a a gyermekek jogainak világnapja. A Nyilatkozat konkrét jogokat fogalmaz meg, így például a névhez, az állampolgársághoz vagy az ingyenes alapfokú oktatáshoz való jogot. Ám ugyanúgy nincs kötelező ereje, mint az 1924. évi Genfi Nyilatkozatnak.

A gazdasági, szociális és kulturális jogokról, illetve a polgári és politikai jogokról *1966-ban* elfogadott *ENSZ Egyezségokmányokkal* jöttek létre az első átfogó emberi jogi szerződések. Ezek konkretizálják a jogilag nem kötelező erejű 1948-as Nyilatkozatot. A dokumentumok tartalmazznak néhány gyermekekre vonatkozó rendelkezést is. Ilyen például a gyermek joga arra, hogy a család, a társadalom és az állam megvédje, vagy a névhez és állampolgársághoz való joga, a diszkrimináció tilalma vagy a gyermek védelme a szülők válásakor.

A gyermekek nemzetközi évének ötlete annak a törekvésnek a nyomán született meg 1972-ben, hogy világszerte fordítsanak nagyobb figyelmet a gyermekek szükségleteire. A projektet az ENSZ Közgyűlése 1976-ban fogadta el, majd 1979-et jelölték ki a gyermekek évének.

1978-ban az ENSZ Emberi Jogi Bizottságának ülésén Lengyelország tervezetet nyújtott be egy gyermekjogi egyezményre. Ez főként az 1959. évi Nyilatkozatra támaszkodott, s azzal utasították el, hogy nem elég átfogó, mélyreható. A tervezet 1980-ban benyújtott második, átdolgozott változata szolgáltatta végül a gyermekjogokról szóló egyezmény kidolgozásához a munkaanyagot.

Egyezmény a Gyermek Jogairól

A gyermekjogi egyezmény célja, hogy aktív szerepvállalásra készítse az államokat a gyermekek jólétének biztosítása érdekében. További feladata, hogy összefogja és harmonizálja a különböző nemzetközi jogi szerződésekben elszórtan felbukkanó gyermekjogokat. Az UNICEF és más nem-kormányzati nemzetközi szervezetek aktívan részt vettek az egyezmény kidolgozásában. *1989. november 20-án, harminc évvel a Gyermekjogi Nyilatkozat és tíz évvel a Gyermekek Nemzetközi Éve után, az ENSZ Közgyűlése elfogadta a Gyermek Jogairól szóló Egyezményt, és 1990. január 26-án megnyitotta aláírásra*. Az egyezmény súlyát és fontosságát jelzi, hogy még aznap 61 ország írta alá. Az egyezmény rekord gyorsasággal, 1990. szeptember 2-án, egy hónappal a huszadik ratifikáció után lépett hatályba. Azóta – az Egyesült Államok és Szomália kivételével – a világ összes országa ratifikálta. (Az USA aláírta, de nem erősítette meg.) *A Magyar Köztársaság Országgyűlése 1991. őszén ratifikálta a gyermekjogi egyezményt, melyet az 1991. évi LXIV. törvénnyel hirdettek ki.*

A gyermekjogi egyezmény a legszélesebb körben elfogadott emberi jogi gyűjtemény, mely egyedülállóan helyezi a figyelem középpontjába a gyermekeket. Az eltérő jogrendszerekhez és kultúrákhoz igazodva az egyezmény olyan általános egyezség, mely rögzített alapelveket és alapvető kötelezettségeket fogalmaz meg valamennyi elfogadó ország számára. Az egyezmény célja biztosítani az alapvető emberi jogok megvalósulását a gyermekek számára, figyelembe venni, hogy a gyermekkor különleges védelemre és támogatásra ad jogot, gondoskodni a gyermekkor miatti különleges jogi és más eszközökről, garanciákról. Három meghatározó alapelve a diszkrimináció tilalma, a gyermek mindenek felett álló érdeke,

valamint a gyermek meghallgatáshoz való joga. Az egyezmény szerint az állam köteles törvényhozási és végrehajtási szinten a gyermeki jogokat biztosítani és védeni. A szülő és más felelős személyeknek joga és kötelessége, hogy a gyermeknek jogai gyakorlásához, képességei fejlettségének megfelelően, iránymutatást és tanácsokat adjanak.

A Gyermek Jogairól szóló Egyezmény aláírásával a Magyar Állam azt vállalta, hogy az Egyezménybe foglalt jogok érvényesítésére minden rendelkezésére álló eszközt, eljárást, intézményt és forrást mozgósít. Az egyezménybe foglalt gyermeki jogoknak nem csupán a betartására, hanem az aktív érvényre juttatására köteles az állam. Ez más minőségű kormányzati feladat, mint az állampolgári jogok egyéb területei, például a nemzetiségi és etnikai jogok, az adatvédelmi jogok, a fogyasztói jogok védelme vagy a betegjogok. Ott ugyanis cselekvőképes felnőtt állampolgárokról van szó, akiknek rendelkezésére állnak a jogérvényesítés általánosan használt eszközei. A gyermek azonban gyenge, kiszolgáltatott, védelemre szorul. A gyermeki jogok területén tehát meghatározó a jogsértések látenciája, ezért kevés a gyerek-ügy, kevés a beadvány, alig van formalizált gyermekjogi eljárás.

A gyermekjogi egyezmény rendelkezéseit utóbb tovább pontosították, amely így két kiegészítő jegyzőkönyvvel bővült. Ezeket *Fakultatív jegyzőkönyveknek* nevezik, mivel a gyermekjogi egyezmény részes államainak nem kötelező egyben a jegyzőkönyvekhez is csatlakozniuk. Ugyanakkor pl. az Egyesült Államok úgy csatlakozott az egyik Jegyzőkönyvhöz, hogy magát a gyermekjogi Egyezményt nem ratifikálta.

A *gyermekek fegyveres konfliktusokban való részvételéről* szóló jegyzőkönyv kimondja, hogy a 18 év alatti gyerekeket nem szabad katonai szolgálatra kötelezni. Ezzel 15 évről 18 évre emelte a katonai szolgálatra való behívásnak az egyezmény 38. cikkében szereplő alsó korhatárát. Aki önkéntesen jelentkezik katonának, az sem lehet fiatalabb 16 évesnél. így is érvényes azonban az a rendelkezés, mely szerint 18 évnél fiatalabbak nem vehetnek részt harci cselekményekben. A Jegyzőkönyv 2002. februárjában lépett hatályba.

A *gyermekkereskedelemről, gyermekprostitúcióról és gyermekpornográfiáról* szóló kiegészítő jegyzőkönyv megtiltja ezeket a cselekményeket, és arra szólítja fel az államokat, hogy szigorúan üldözzék és büntessék a kizsákmányolásnak ezt a formáját. Az Egyezmény 2002. januárjában lépett hatályba.

A Gyermek Jogairól szóló nemzetközi Egyezmény 44. cikke alapján minden az egyezményben részes államnak öt évenként jelentésben kell beszámolnia arról, milyen intézkedéseket tett az egyezmény rendelkezéseinek végrehajtása érdekében. Az egyezmény 44. cikke azt is előírja, hogy az országjelentéseket minél szélesebb körben bárki által hozzáférhetővé kell tenni.

A jelentéseket a *Gyermek Jogainak Bizottsága*, egy független szakértőkből álló nemzetközi testület vizsgálja meg, és az adott ország civil szervezeteinek, majd kormányának meghallgatását követően ajánlásokat tesz. A genfi központú bizottság 1991-ben jött létre – akkor még tíz taggal – az 1989-ben elfogadott és egyedülálló módon 193 ország által ratifikált egyezmény végrehajtásának felügyeletére. Feladata az egyezményben részes államok által vállalt kötelezettségeikről ötévente benyújtásra kerülő országjelentések révén a gyermekek jogainak védelme, jogaik érvényesülésének folyamatos figyelemmel kísérése, és amennyiben úgy ítéli meg, ajánlások megfogalmazása.

A magyar kormány eddig kétszer számolt be a Gyermek Jogainak Bizottsága előtt: először az 1998. május 19-20-án megtartott 455-457. ülésén, majd a 2006. január 18-án megtartott 1100-1102. ülésén. A következő összevont időszakos Jelentés beadási határideje 2012. május 5.

Az SZMM honlapján Magyarország időszakos jelentései, valamint a bizottság javaslatai, észrevételei elérhetők a civil szervezetek, ifjúsági csoportok és a gyermekek számára is annak érdekében, hogy felhívják a figyelmet, és párbeszédet váltsanak ki az Egyezmény alkalmazásával és ellenőrzésével kapcsolatban.

Az ENSZ Gyermeki Jogai Bizottsága Genfben személyesen hallgatta meg a kormány delegációját. A bizottság értékelése alkalmat adott arra, hogy áttekintsük, hol tart ma Magyarország a gyermeki jogok érvényesítésében, melyek azok az eredmények, amelyek kivívták a bizottság elismerését, és melyek azok a területek, amelyekben további javító célú intézkedések szükségesek. A feladatok meghatározásának összhangban kell lennie a kormány eddig meghirdetett és elindított nemzeti programjaival, cselekvési terveivel, amelyek a gyermeki jogok érvényesítésében is kitüntetett figyelmet érdemelnek. Ilyenek például: a *Gyermekszegénység Elleni Nemzeti Program*, a *Közös Kincsünk a Gyermek* című *Gyermek-egészségügyi Nemzeti Program*.

A gyermekjogi egyezmény részes államainak New York-i, 11. ülészakán a 18 tagú bizottságba 23 pályázat alapján összesen kilenc új tagot választottak. A testületbe a kormányok saját állampolgáraik közül állíthatnak a gyermekvédelem terén nagy elismertségnek örvendő, magasan képzett jelöltet. Az ENSZ Gyermek jogairól szóló Egyezményének részes államai magyar tagot, *dr. Herczog Mária* szociológus-közgazdászt választották a Gyermekjogi Bizottságba (Committee on the Rights of the Child). Herczog Mária 2007. március 1-jétől négy éven keresztül tevékenykedhet az egyik legszélesebb körben elfogadott emberi jogi egyezmény megvalósulásáért.

Dr. Herczog Mária megválasztása elismerés eddigi kiemelkedő szakmai munkássága iránt, és miután Magyarország korábban soha nem állított jelöltet a nagy tekintélynek örvendő testületbe, jelzi a részes államok elismerését hazánk e téren megtett eddigi erőfeszítéseiről is.

Forrás:

1. 20 éves a Gyermekjogi Egyezmény - <http://www.unicef.hu/20ev/index.html>
2. Magyar tag az ENSZ Gyermekjogi Bizottságában - <http://www.jogiforum.hu/hirek/15558>
3. Európai Gyermekjogi Nemzetközi Szimpózium Balatonlellén - <http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=16519&articleID=31776&ctag=articlelist&iid=1>
4. Gyermekjogok története - <http://www.unicef.hu/gyermekjog-nagyito.jsp>
5. Dr. Katonáné Dr. Pehr Erika: Az ENSZ Gyermekjogi Egyezmény végrehajtása a jogtudatosítás területén. Előadás. Elhangzott a „Gyermekjogok gyermekcipőben” című konferencián. Budapest, 2008. október 27.